

DİVÂNÜ'İ-MEÂNÎ

(ديوان المعاني)

Ebû Hilâl el-Askerî'nin
(ö. 400/1009'dan sonra)
şirde konu, mâna
ve üslûba dair eseri.

Câhiliye devri şairleriyle muhadramûn* ve bunları takip eden İslâmî devir şairlerinin şiirlerini daha çok mâna, konu ve üslûp meseleleri açısından ele alan bir eserdir. "Kitâbü'l-Meânî", "Kitâbü Meânî's-Şi'r" ve "Kitâbü Ebyâti'l-meânî" gibi adlarla anılan bu tür eserlerin telifine II. (VIII.) yüzyıldan itibaren başlanmıştır. Bunlardan adı bilinen en eski eser, Mu'addal ed-Dabbî'nin (ö. 170/786-87 [?]) *Kitâbü Me'âni's-Şi'r*'idir.

Kaynaklarda Ebû Hilâl'in *Me'âni'l-edeb, el-Fark beyne'l-me'âni ve A'lâmü'l-me'âni fî ma'ne's-Şi'r* adlı üç eserinden söz edilmekle beraber *Dîvânü'l-me'âni*'nin adı geçmemektedir. Ancak eserin bir nüshasında müellif, yedinci babına yazdığı girişte (I, 368; II, 2) kitabının adının *Dîvânü'l-me'âni* olup on iki bab ihtiva ettiğini açıklamakta ve her babını müstakil bir kitap gibi telif ettiğini ifade etmektedir. Daha sonra Abdülkâdir el-Bağdâdî çeşitli münasebetlerle bu esere temas etmiştir (*Hizânetü'l-edeb*, I, 23, 229, 231; X, 351).

Ebû Hilâl el-Askerî, iyi bir tenkit ve belâgat kültürüne sahip bulunması sebebiyle benzerlerine göre daha muhtevalı olarak telif ettiği, ayrıca az da olsa mensur edebî malzemeye yer verdiği bu eserini, edebiyat ve şiirle ilgilenen kimselerin karşılaştıkları güçlüklerle çözüm getirmek düşüncesiyle yazmıştır. Mukaddimesinde bu hususu ifade ederken meşhur olan ve olmayan edebî mahsul-lerin her bakımdan en güzellerini topladığını ve bunları kendi arasında bir seçime tâbi tuttuğunu belirtmektedir.

Ebû Hilâl, mukaddimede anlattığına göre, kitabında verdiği bilgilerin hepsini ihtiva eden bir başka eser mevcut olmadığı, sadece bazı kitaplarda dağınık halde bilgiler bulunduğu için *Dîvânü'l-me'âni*'de bu bilgileri doyurucu bir şekilde topluca vermiş, okuyucuya cazip gelmesi için konuları manzum ve mensur şekilde işlemiş ve kolayca faydalanılmasını sağlamak amacıyla da kitabı on iki baba ayırmıştır (I, 14).

Dîvânü'l-me'âni, Câhiliye devriyle ilk İslâmî dönem, Emevî ve Abbâsî dönemi edebiyatlarında nazım ve kısmen de ne-

sir sanatlarını ele almış; ayrıca Müslim b. Velîd, Beşşâr b. Bürd gibi -o zamana göre- muhdes şairlerle daha sonraki Ebû'l-Kâsım İbn Tabâtabâ el-İsfahânî, Ebû Temmâm, Buhtürî, İbnü'l-Mu'tez, İbnü'r-Rûmî ve ayrıca az da olsa şiirlerini bir divanda toplayamayan diğer şairlerin (mukillûn) çeşitli edebî ve ilmi eserlerde dağınık halde yer alan şiirlerini incelemiştir. Dolayısıyla bu eserde, müellifin *Kitâbü's-Şinâ'ateyn*'i ile birlikte muhdes şairlerin şiirleri bol miktarda yer almış ve bunlar vezin, konu, şekil bakımından değerlendirilmiştir. Eser ayrıca başkasına ait bir sanat, ifade ve şiiri kendisine mal etme (serikât), şiirle istişhâd etme ve şairlerin birbirinden etkilenmeleri gibi hususlar yanında Ebû Hilâl'in meşhur şairlere dair görüşlerini de ihtiva etmektedir.

Aruz sahasında da önemli bir kaynak olan *Dîvânü'l-me'âni* aruz bahirleri, ilel ve zihafât, Arap şiirinde en çok ve en az kullanılan bahirler ve kafiye şekillerine dair başka kaynaklarda pek bulunmayan, Câhiliye devrine ve İslâmî döneme ait çeşitli örneklerle zenginleştirilmiş değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca kitap, şairi bilinmeyen bazı şiirlerin kime ait olduğunun tesbiti, bir şaire nisbet edilenlerin doğruluk derecesi, sıkça kullanılan bazı şevâhidin döneminin tayini, az veya çok kullanılan kafiye şekilleri, vezin ve kafiye den hareket ederek bahirlerin tesbiti gibi hususlarda orijinal bilgiler veren bir kaynak mahiyetinde olduğundan divanların ve diğer metinlerin neşirlerinde mutlaka başvurulması gereken bir eserdir.

Ebû Hilâl, müstehcen şiir vb. edebî malzemenin (el-edebü'l-mekşûf) rivayetinde mahzur görmez. Beğendiği nesir tarzından örnekler vererek sarf ve nahiv konularına da temas eder, bazı fiillerin yapılarına ve farklı kullanımına yer verir (I, 192, 250; II, 187). Ayrıca düzgün konuşabilmek için edebî bilgilerin ve alıştırmanın (mümârese) önemine işaret ederek suskunluğun tutukluk vereceği, sesli okumanın faydalı olacağı gibi bazı pedagojik meselelere de temas eder (I, 150).

Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan (Brockelmann, II, 252) *Dîvânü'l-me'âni*, Hüsâmeddin el-Kudsî tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Kahire 1352/1933). Bu neşirde Muhammed Abduh ve Mahmûd eş-Şinkitî nüshaları esas alınmış olup eserin British Museum'daki bir nüshasına da müraca-

at edilmiştir. Ancak kitaptan istifadeyi kolaylaştıracak ayrıntılı indeksler yoktur, sadece konu ve şairler indeksi verilmiştir. Nüsha farkları için ciltlerin sonunda yer alan listeler ise pek kullanışlı değildir. Bundan başka Ahmed Süleyman Ma'rûf'un da *Min Kitâbi Dîvânü'l-me'âni* adıyla yaptığı bir neşri vardır (Dimaşk 1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-me'âni* (nşr. Hüsâmeddin el-Kudsî), Kahire 1352/1933, I-II; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, I, 23, 229, 231; X, 351; Brockelmann, *GAL* (Ar.), II, 252; Sezgin, *GAS* (Ar.), II/1, s. 91-96; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 591; C. Zeydan, *Âdâb*, I, 594; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 42, 81, 82, 91; G. J. Kanazi, "The Works of Abû Hilâl al-'Askarî", *Arabica*, XXII/1, Leiden 1975, s. 64; Hüseyin Varol, "Ebû Hilâl el-Askerî, Dört Eseri, Arap Edebiyatında Darb-ı Meseller ve Önemi", *EAÜİFD*, sy. 7 (1986), s. 386-390; Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, "Dîvânü'l-me'âni", *MMLADm.*, LXVI/1 (1991), s. 3-27; LXVI/3 (1991), s. 430-465; Ahmet Turan Arslan, "Askerî, Ebû Hilâl", *DİA*, III, 489.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

Dİ'VE

(الدعوة)

Nesep iddiası
veya nesepin ikrarı anlamında
bir fıkıh terimi
(bk. NESEP).

la DIVINA COMMEDIA

(bk. İLÂHÎ KOMEDYA).

DİVİT

Eskiden yazı takımlarının
korunması ve kolayca taşınması için
kullanılan mahfaza.

Arapça'da "mürekkap hokkası" karşılığı kullanılan *devât* kelimesi Türkçe'de *divit* şekline dönüşmüş ve farklı bir mâna kazanmıştır. Divit, mürekkep hokkası ile içinde karnış kalem ve onu açmakta kullanılan kalemtraş, makta' gibi yazı aletlerinin saklandığı dar ve uzun prizma şeklinde bir gövdeden meydana gelir. Büro mahiyetindeki yerlerde yazı takımı, yazı tepsisi, hattat çekmecesini olarak isimlendirilen kapların içinde topluca bulundurulmuş yazı edevatı, kâtip veya hattatın yanında taşıyabilmesi için divit içerisine konular ve bu da bele sarılan kuşağa çapraz olarak yerleştirilirdi. Hokka kısmı çıkıntısı dolayısıyla yukarı